

MIR-JAM

Milica Jakovljević

RANJENI

ORAO

Copyright © ovog izdanja 2024, LAGUNA

**RANJENI
ORAO**

Sadržaj

Jedan dan pod okupacijom	11
PRVI DEO	
Posle dvadeset godina	23
Prva noć	33
Izgubljena nevinost	41
Uvređeni muž	52
Još Vas volim!	55
U Beogradu nje nema	62
Na moru – srce je u opasnosti	68
Ženska beležnica	81
Ispovest	87
Usamljenik	95
Hoću te sad!	105
Pred smrtnom opasnošću	121
Nežan sin i brat	130
Anita Đurović	135

I to biva u životu muškaraca	143
Susret s mužem.	146
Raskid braka	157
Susetka iz doba okupacije	160
Sestrin plan	165
Dečak s praćkom	170
Potajne nade	174
Ubiću se ako me napusti.	178

DRUGI DEO

Usamljena žena.	185
Lepa raspuštenica	198
Avet prošlosti	207
U poseti	224
Zar se nikad neće osloboditi prošlosti?	230
Ko li to može biti?	234
Klopka	245
Jedne noći.	265
Zlata nije srećna	279
Susret	284
Ko će osvojiti njeno srce?	295
Lice i naličje jednog braka.	303
Devojačko iskušenje	311
Uzavrela krv	323

TREĆI DEO

Gospa Femkin samac	333
Hoće li njena ljubav pobediti?	345
Razočarenje za razočarenjem	349

Mora biti moja!	352
Srce-avijatičar	356
Promašen trenutak	364
Njen bata	369
Novi starešina suda	392
Bacil ljubavi	400
Na žuru	408
Suparnici	417
Savremena devojka	437
Kraljica zabave	443
Krvavi događaj	446
Jedan život je ugašen	456
ČETVRTI DEO	
Amajlija	465
Prava ljubav	484
Godine prolaze	508
<i>O autorki</i>	521

Jedan dan pod okupacijom

– Bato! Bato! – čuo se tepajući glasić četvorogodišnje devojčice, kovrdžave glavice priljubljene uz plot, koja je plavim očicama zavirivala i gledala mladog gimnazijalca drugog razreda, koji je nešto pisao, okrenut leđima, i nije hteo ni da se okrene na umiljato dozivanje. Glasić je postajao sve tužniji, dok se iza plota najzad ne razleže plač.

Dve žene pojaviše se na pragovima susednih kuća.

– Neće bata da dođe!

– Anđelka! Šta je, srce? Zašto plačeš?

– Nenade, što ne ideš kad te zove? Ona voli da joj pucaš ladolež – grdila ga je majka. Mali gimnazijalac napravi grimasu. Zar on da se igra sa bebama! A mati ga je terala: – Idi! Ispucaj joj nekoliko ladoleža!

– Ostavite ga, gospa Ružo. Neka uči. Hajde, Anđelka, da jedeš pogaču, umesila mama. Daću ti i sira.

Devojčica se još više rasplakala. Mati je uze u naručje. Izdignuta sad preko plota, Anđelka je gledala nevaljalog batu koji nije hteo da dođe.

– Crče za njim! Čekaj, čekaj, dok dođe tvoj tatica. Veliku lutku će da ti kupi. Piše pre u pismu, pa mi poručuje: „Čuvaj

moje Anđelče!“ Kad bi tata video kako je ona lepa... Poljubi mamicu! – Ona pritisnu vlažni obrašćić uz majčino lice i poljubi je mekim detinjim usnicama.

Mati Nenadova priđe plotu. Ladolež beše izrastao, pa se previo s obe strane.

– Jeste li čuli štogod?

– Ništa... sem ono što su juče đaci radili u gimnaziji. Iskopali oči na slici Franjinoj. Ako!

– Živa sam umrla za tu decu. I ove male su ispitivali, pa ih juče držali u zatvoru, u školi. Ali nijedan da kaže ko je to učinio!

– I deca osećaju za svoju zemlju, mrze neprijatelja!

– Kako da ne! Ja ovog mog Nenada sve grdim. Otela sam mu juče pračku i bacila u vatru. Uzeo, metnuo kamičak, pa nanišanio na stražara. „Crni sine,“ grdim ga, „pa da si mu razbio glavu, mene bi oterali u policiju!“

– Joj, gospa Ružo! – šapnu mama Anđelkina, mlada gospođa Jelka – juče sam prošla pokraj policije, prokleta da je, kad su tukli neke žene u podrumu. Vriskale su da se čulo čak na ulicu. Svet se užasava, a stražari teraju. Bože, dokle ćemo trpeti?! A onoj dole opet sinoć svetleli prozori! Lako je njoj! Stanuje kod nje šef policije. Ali kad naši dođu, prva ću je raščupati nasred ulice!

– Razračunaćemo se s mnogima! Jadna gospa Lepa, priča mi žena, išla da zamoli onog Glišu da joj spase sina internacije jer je on dobar sa šefom, a on joj kaže: „Donesite dve hiljade, pa da vam spasem sina!“ Vala, ako naši ne pomlate i ne kazne ove što su ostali, mi ćemo ih, žene, premlatiti. Nije trebalo nijedan čovek da ostane. Neka idu na front kao svi!

Kapija škripnu i pojavi se jedna starija gospođa. Nije bila po godinama toliko stara, ali je prerano ostarila od briga, oskudice i teške žalosti. Dva sina su joj poginula na Ceru: jedan učitelj, rezervni oficir, drugi aktivni potporučnik. To je bila Stana Todorović, patrijarhalna žena i nesrećna mati. Ostale su joj još

dve kćeri: Jelka, udata za sudskog pisara i rezervnog oficira, koji je bio na Solunskom frontu, i Nadežda, nastavnica.

– Jesi li dobila šećer, mama?

– Jesam. Kilo i po.

– Mogla sam ja da idem, nisi morala ti.

– Što da ne idem. Valjda da čuvam sebe. Najsrećnija bih bila da umrem! Sinovi mi trunu, a ja živim...

– Nano! Nano! – zvala ju je Anđelka. – Šta si mi donela?

– Evo, dušo, kruške sam ti donela. Jadno moje dete, svega mi je željno. Gospa Ružo, dođite na kafu. Jutros sam ispržila ječam. Nismo imali ni trunke šećera.

– Hoću, gospa Stano, vaša ječmenica je kao kafa.

– Kažu i Jelka i Nadežda. Kad nema kafe, i to je dobro. Hajde s nanom! – pozva unuku.

– Mnogo se promenila gospa Stana – uzviknu Ruža.

– Zar je lako i njoj i nama? Ne smemo ni da je ostavimo samu. Uzme Milanove i Vojine haljine pa ih ljubi i plače. Joj, da li će se ovo ikad svršiti?! Bože, kad će naši doći?

Kapija opet škripnu i u dvorište ulete Vida, mlada žena, čiji je muž takođe bio na Solunskom frontu.

– Radosnu vest da vam javim! Pismonoša nosi novac iz Švajcarske! Puno čekova.

– Da l' ima i za nas?

– Kaže, ima za sve. Srela sam ga čak dole.

– To će Nadežda dobiti platu, a mama penziju! Meni je Ljubiša sigurno poslao. Baš smo bili bez para.

– Ćutite, vi ipak nešto imate. Gospođica Nada daje časove pa zaradi štogod. A ja ako ne dobijem, gladujem s detetom. Da nije vas, ne znam kako bih izdržala. Sigurno će sad i meni doći novac. Moj Dobrivoje šalje, jadan, sve. Istina, on je major, ima lepu platu. Kako bismo živeli da je ovde!

– A ti neprestano uzdišeš za mužem! – nasmeja se gospa Ruža i pogleda Vidu.

– Jadna ja, pa koliko sam bila u braku! Mesec dana! More, zaboravila sam i kakve su mu oči. Ostavio me lepu i mladu, a kad se vrati, imaće čudo da vidi. Sve smo poružnele.

– Ćuti, popravićemo se.

– Deco, haj'te na kafu – zovnu ih gospa Stana.

Stražar s bajonetom zastade ispred kuće.

– Vidite, odmah se prikrada da čuje. Joj, doći će dan kad ćete se i vi otornjati!

Dve mlade žene pođoše u kuću, a požuri i gospa Ruža.

– Ne mogu dugo, hleb mi već narastao. Al' neka ga još malo, pa posle da metnem da se peče. Uvek mislim: hoćemo li dočekati dan da vidimo hlebove u pekarnici! Ta mi slika uvek pred očima: veliki, narasli, beli i rumeni hlebovi. Dodija mi ovo mešenje. Ali niko ne umesi pogaču kao tetka Stana. Gde je gospođica Nadežda?

– Sad će da završi čas. Nado, jesi li gotova?

– Za pet minuta, mama.

Mlade žene sedele su u starinskoj sobi, s gvozdenim krevetima i jastucima unaokolo. Crveni ćilim čupavac bio je na krevetu, još očuvan, a lepe šarene krpice na podu. Drugi punjeni krevet bio je s jastucima i jorganima. Na stolu čaršav od štofa, milje „broderi anglez“ i vaza sa cvećem.

– Što volim da sednem na ovaj vaš minderluk! Tako je ugodno.

– Da nisam ostala, sve bi mi razgrabile Švabe. Vukla sam i otimala jastuke i duške od švapskih vojnika, i Jelkinu spavaću sobu sačuvasmo. Imaće gde da joj legne muž kad se vrati.

– Bolje što ste ostali. Mi smo najveću glupost učinili što smo bežali – jadal se Vida. – Ja sam jedva pronašla neke stvari. Imam jedan dušek, a gde je drugi ne znam!

– Razvlačili su oni stvari, nešto pokrali, nešto odneli u druge kuće. A ko sme to da im dirne! Spavaju njihovi oficiri na dušecima, a mi na slamaricama. Neka ih, presešće im jednog dana...

Kapija opet škripnu.

- Ko li je to?
- Prija Draga! Ona uvek donosi najviše vesti. Kod nje stanuje jedan Čeh, pa joj sve priča.
- Čujemo, obradujemo se, pa opet ništa. Ali ih po selima mlate. Odmetnuli se ljudi u šumu, pa ih malo-pomalo smačinju!
- Šta ima novo, prile? – upita Jelka.
- Dotrča i nastavnica Nadežda, lepa, plava i visoka devojka.
- Jeste li čuli nešto?
- Pošlo im naopako! Izvlače iz zemlje, odnesoše sve živo. Izdato je naređenje da se po selima vrši rekvizicija.
- Mislite da će da idu?
- Ima nešto... Nikad nisu ovoliko nosili!
- Joj, nose oni već dve godine. Prosto sam izgubila nadu – uzdahnu Ruža. – Onaj oficir što stanuje kod Baričke pet koža lisičjih poslao kući. Hoće ljudi da snabdeju svoje žene i krznom. A svakog meseca šalje posilnog da nosi namirnice. Šta je samo jaja odneo za Uskrs! Pa masti, jabuka, oraha. Sve požderaše!
- Pa vidite kako su se užirili.*
- Kapija opet škripnu.
- Zato je i ne podmazujem. Da čujem kad neko dolazi. Može se prišunjati stražar da sluša šta govorimo.
- A zaključavate li noću?
- Kako da ne!
- More, mi uveče preletimo preko ulice pa posedimo malo kod gospođe Stošić.
- Nemojte, deco, više da idete. Zašto da vas presreću stražari noću.
- Kako smete!
- Šta mi može! – nasmeja se nastavnica.
- Može da te otera u policiju.
- Jest! Izlazimo mi onomad, bilo oko pola jedanaest, taman da pređemo ulicu, a stražar banu ispred nas kao iz zemlje. Jelka sva premre, a ja mu kuražno odgovorim:

* Užiriti se – ugojiti se. (Prim. ur.)

– Bolesna nam je majka... išle smo po lek.

– Bože, kad se setim onih naših lepih dana pre rata. Šetaš noću dokle god hoćeš. A uveče u park, pa sedimo i pevamo. Ovo sad, čim se smrkne, kao da je sva varoš izumrla.

– More, da mi je bar da imam u kući lampu ili „milikerc“ sveću. Nego žižak! A nekad sam imala polijelej od dvadeset sveća, pa kad je slava sve zapalim. Bože, zašto ja stara živim! Teško meni, šta sam dočekala!

– Ćuti, prijia Stano, ne znamo ni mi šta će nas snaći. Moj Dragan se ne javlja već nekoliko meseci... Pa neke strašne snove snenam. Prosto ću izludeti. Znam ga kako je hrabar, lud, na bajonet će da naleti. Uvek mi je govorio: „Ništa za mene, mama, nije ako poginem!“ – „Za tebe nije, sine, a šta bi bilo sa mnom!“

Gospa Stana brižnu u plač.

– Nemoj, mama. Nemoj, molim te!

– Pustite me, deco, hoće srce da mi prepukne ako se ne isplačem. Ni mrtve nisam mogla da ih poljubim, kuku meni!

Sve zasuziše. Svakoga dana suze i patnje. Strašna je okupacija, strašan rat i strašan život bez slobode.

– Ćutite, sad ćemo se malo opariti! Što li nema tog pismo-noše? A ja sedim kod vas da ga što pre dočekam. Vala, baš ću kupiti nešto za haljinu – govorila je Vida, mlada i lepa zaljubljena ženica, željna ljubavi. – Imam jednu spavaću košulju s vezom, pa je čuvam kad mi muž dođe... Jelte, gospa Ružo, šta mislite, da li su nas oni varali?

– I ne mislim o tome, samo neka mi se živ vrati.

– Ko to škripi kapijom? Pogledaj, Jelka!

– Gle, gospa Persa! Otkud ona u ovo doba?

Gospa Persa uđe sva prebledela:

– Gospođa Stano, uhvatili mi brata! Vi i ne znate da su na vašarištu jurili i hvatali ljude. Sve hoće da interniraju. Jao, što nije i on otišao s našima!

– A ti s njim držala piljarnicu?

– Šta ćemo! Piljari smo morali da postanemo. Ali više ja radim nego on. Petoro dece treba hraniti. Svi goli i bos, nemaju ni cipela ni čarapa, samo nanule pa na bosa noge!

Prija Draga počeo da objašnjava:

– To što interniraju znači da idu. Kažem ja vama. Sve iznose iz zemlje i sve će da interniraju.

– Jelte, žene, kad će ovo da se svrši? Šta mislite vi, gospođice Nadežda? Vi ste školovana devojka, vi ćete umeti da nam kažete kad će ove nesreće da odu iz naše zemlje.

– Ne znamo to mi nijedna. Dve godine se nadamo a ko zna koliko će još proći!

– Da mi je neko na početku kazao da će oni ovde sedeti dve godine, ja bih izvršila samoubistvo! – uzviknu Vida.

– A meni uvek u sećanju kad smo videli poslednje naše vojnike. Mi u Vrnjcima, pa čujemo da izdaju platu u Trsteniku, i to po dve plate. Krenemo volovskim kolima. Poslednje smo bile na šalteru u poreskoj upravi kad nam isplatiše. Dve nastavnice i ja. A posle se vraćamo, jesen je bila, sećam se kao sada: lišće požutelo, a u daljini se čuju topovi... Sve tako tužno, i ono jesenje lišće i seljaci u bežaniji, žene, deca, starci. I tada sam poslednji put videla nekoliko naših vojnika.

– Joj, ja sedim, a zaboravila na hleb! – uzviknu gospa Ruža.
– Sigurno mi prekisnuo! Samo da ga stavim pa me eto opet. Lakše mi je kad progovorim.

– A gde je Anđelka?

– Eno je u bašti, igra se... Kako je njen tata voli. Nisam ti, Vido, pročitala pismo. Da čuješ samo: „Moju Anđelku mi čuvaj. To je tatino Anđelče. Ona je sada sigurno prava lutkica. Zato će veliku, veliku, lutku da dobije. Njenu sliku gledam i ljubim svakog dana.“

– I njima je tužno, naročito roditeljima. Neće poznati rođenu decu kad se vrate.

– Pa Anđelki je bilo dve godine! A da je vidi sada! Liči na Nadu. Iste oči i kosa. Srce moje, kako će nju tata da voli.

Andelka, Andelka! – vikala je. – Hodi ovamo. – Plavooka devojčica uđe u sobu.

– Je li, sine, gde je tvoj tata?

– U ratu.

– Jadno moje, i ono već zna za rat.

– A šta će tata da ti donese kad dođe iz rata?

– Veliku lutku.

– A kakav je tvoj tata?

– Lep!

– Voliš li ti tatu?

– Volim!

Mati je pritisnu na grudi, uplakanih očiju. Svaka reč je rasuživala nesrećne žene pod okupacijom. Svakoga dana su se prolivale suze, plakalo se za slobodom, za izgnanim narodom, za milima koji su izginuli, za opustelim poljima i domovima.

Toga dana pojavio se zračak radosti: stizao je novac od naših, preko Švajcarske. Deca i žene su se malo bolje prihranjivali, sve se delilo. Skuvalo bi se koje kilo slatkog, koji put umesili kolači, nabavile cipele, jevtina haljina. U tuzi se podizali duša i telo. Ali ono što je bilo staro i iznemoglo, venulo je i gasilo se, kao sirota gospođa Stana.

– Eno ga! Izade pismoša. Ide ovamo.

Kapija škripnu. Dotrča i gospođa Ruža.

– Ima li i za mene? – pitala je Vida.

– Ima za sve.

U ushićenju, ona poljubi Nadeždu.

– Ima za gospođu Stanu Todorović i za gospojicu Nadeždu Todorović.

Kći se obradova, a mati je tužno ćutala.

– Ima i jedno pismo.

– Za koga?

– Za gospođu Jelku Bojanić.

– To je od Ljubiše! – uzviknu ona sva srećna. – Moram da vas častim. Ali nije od njega, ovo je drugi rukopis. Od koga li je?

Brzo je otvorila pismo i počela da čita, a onda se strahoviti krik razleže po sobi. Bledilo se preli preko svih lica.

– Šta je? – zajauka majka.

– Šta se desilo? – vrisnuše žene.

– Ljubiša poginuo!

Jauci i vrisak ispuniše sobu. Mlada žena je čupala kosu, gruvala se u prsa, vriskala. Iz okolnih kuća dojuriše žene. Lelek se prenosio i na ulicu. Žene su se tresle u užasu: zar svaku ne očekuje isto?! Majka jauče, a Anđelka vrišti pokraj nje. Dotrča i mali Nenad.

– Nosi Anđelku! – viknu mu mati. On je uze u naručje. Dete plače jer čuje vrisku majčinu. Strašni su ti jauci u zemlji bez slobode. Poginuo daleko, u tuđini, neoplakan. neožaljen. Umirao, a oni nisu znali. On izdisao, a žena snevala o sreći i ljubavi kad se vrati. Njega sahranjivali, a ona spokojno sedala za sto i legala u postelju. I još maločas pita kćerkicu za tatu. Jauci se kidaju iz grudi kao da kidaju komade srca. Zar da ga nikad više ne vidi?! Zar nije dosta tuge i stradanja? Mati nariče za zetom, nariče za sinovima. Sve su izgubili. Svi su dali živote za otadžbinu. Majci je srce iščupano, ženi posečeno.

– Hajd' mo! Hajd' mo da ti pucam – mali gimnazijalac je nosio Anđelku. – Vidi! – stezao je pupoljke ladoleža, a oni su pucali. Plave oči, pune suza, nasmešiše se. Dečko je bio tužan i raznežen. On je već shvatao šta je rat i šta smrt. Tužno je gledao malu Anđelku koja se smejala. Kako bolno odudara njen dečji kikut od vriske njene majke.

Stražar s bajonetom priđe kapiji i otvori je. Čuo je kuknjavu i hoće da zna šta je. Prilazi vratima... dečko ga gleda s mržnjom.

– Oću kod mame?

– Nemoj kod mame. Hajde da ti pokažem slike. – Nenad je uze za ručicu i odvede u njihovu baštu.

A vriska je odjekivala, strašna i razdiruća, tog nesrećnog dana i još mnogih drugih dana, sedmica i meseci...

PRVI DEO

Posle dvadeset godina

Uza stepenice lepe višespratne zgrade u Beogradu, čiji su zidovi bili obloženi crnim keramičkim pločicama, pela se jedna zgodna devojčica – krojački šegrt, noseći pažljivo veliku kutiju. Zastajkivala je pred svakim vratima i čitala mesingane pločice.

– Sigurno na trećem – prošaputa i ubrza lakim, mladim nožicama. Pročitala je ime i zazvonila.

Vrata otvori kućna pomoćnica.

– Gospođice, evo venčаницe! – pozva devojka jednu sredovečnu ženu prosede kose, ali još lepu i oblu.

– A, donela si. Vrlo dobro... Bojala sam se da ne ostaviš za sutra. Bolje ranije. Da vidimo!

Devojčica otvori kutiju i izvadi divnu belu haljinu, meku kao od pene, s dugim šlepom, i izdiže je. Haljina je bila krojena za visoku vitku osobu.

– Oh, što će biti lepa gospođica! – uzviknu devojka zadiviljeno gledajući venčanicu.

– Baš ste lepo izradili. Čekajte da je stavim na vešalicu – uzdiže je na vešalicu i zakači na orman. Haljina se izduži, lepa u svojoj mekoti i belini. – Jesi li donela račun?

– Jesam.

– Koliko? Dvesta dinara. Evo i tebi dvadeset. Venčаницe se ne šiju svakog dana!

Devojčica uze dvadeseticu, sva srećna. Retko je dobijala tako veliki bakšiš. Neka gospođa ništa ne dá, nego je još i izgrdi kad joj se ne dopadne haljina. Ova je baš dobra.

Strčala je niza stepenice stiskajući u ruci dvadeseticu. Baš će pojesti jedan fišek sladoleda! Vrućina je. Jun upekao, a ona svuda pešice. I sad će pešice – da ne troši za tramvaj. Eno ga sladoledžija!

Držala je blistavu dvadeseticu u ruci. Ali šta se to najednom dogodi?! Jedna ruka pljesnu njenu, dvadesetica odlete, nije imala vremena ni da krikne, toliko se prepala, kad se taj isti bezobrazni dečko saže, dohvati i pruži joj novac uz osmeh?

– Lepi ste, gospođice.

Njoj jurnu krv u lice, gnev joj rasplamte obraze, pa mu se okrete besna kao ljuto štene:

– Životinjo!

Kikot dočeka njene reči, bezobrazan i nestašan, kikot koji je ona često slušala na ulici, s kojim su je dočekivali i ispraćali muškarci, kikot beogradskih dečaka i mladića na koji se morala navići, ali i braniti se od njega. Pogledala je novac, okrenula se i ugledala onog mangupa. On je stajao i smešio se. Crna tala-sasta kosa, crnpurasto lice, crne oči... sve što ona voli. Gnev joj uminu, rasplinu se, ali se ona ne osmehnu. Tobož ljutito okrete mu leđa i priđe sladoledžiji.

Lizuckala je sladoled i osećala želju da se opet okrene. To je najzad i učinila, ali dečka više nije bilo. Eto, tako joj oni svakoga dana dobacuju, vređaju je i uzbuđuju pa nestanu. Bila je lepa, razvijena petnaestogodišnja devojčica, probuđenih čula, sa puno saznanja o tajnama života. Doznala ih je od drugarica, od uličnih nasrtljivaca, od gospođa u čije je kuće nosila skupocene toalete. A sve to uzbuđivalo ju je i želela je da ima dečka, ali ga još ne beše stekla.

Spustila se Ulicom cara Nikole i sišla u Kralj Milanovu, dovršivši sladoled i noseći praznu kutiju. Zastala je opet ispred poslastičarnice, opčinjena kolačima, ali – dosta je jedan sladoled. Zagledala je izloge i finu svilu u njima, pošla dalje, a onda se trže spazivši kako iz trgovine izlazi jedan lep par.

„Ah, to su gospođica za koju sam odnela venčanicu i njen verenik!“

Išla je za njima korak po korak, posmatrajući ih kao one koji se vole, koji će se za dva meseca venčati, grliti, ljubiti. Obuzimalo je i nju uzbuđenje, doživljavala je njihovu ljubav. Zagledala ih je s leđa: ona lepo razvijena, divnih bedara i vitka stasa... crna kosa spuštala joj se ispod vrata, a na glavi koketan šeširić. Okrenula mu se i ona ugleda njen lepi profil, usne i oči, plave, divno plave i meke kao somot. Nisu svetle kao osunčano nebo, već tamnije.

Mala krojačica uzdahnu.

On je sad uhvati ispod ruke. Baš onakav muškarac kakve ona voli. Visok, a ramena široka. Prosto je osećala kako su snažne ruke na tako širokim ramenima. Nije ono vata, poznaje ona. I on je crn i kosa mu crna, a tako je blizu, sasvim uz devojkicu, rame uz rame, bedro uz bedro, neprestano joj se okreće, gleda je, priča.

Maloj krojačici je vrućina od sunca, junske toplote i njihove ljubavi. Ništa je sladoled nije rashladio! Treba da skrene u svoju ulicu, ali i dalje ide za njima, kao očarana. Ah, kako je to velika sreća kad se dvoje vole! U njihovom salonu sve su radnice zaljubljene, ali se nijedna nije udala. Dolaze na posao više tužne nego raspoložene. Jedna voli studenta, a svi znaju da je on neće uzeti. Čim završi, dobiće mesto i otići od nje. Druga čeka jednog avijatičarskog podoficira. Videla je njegovu sliku: baš zgodan i sladak! I ona bi volela da se uda za avijatičara, ali ko zna da li bi je takav uzeo! Treća se zaljubila u jednog oženjenog. On joj obećava da će se razvesti, a drugarice je grde.

Lepi verenici zastadoše kraj cveća na Cvetnom trgu. On joj kupuje ruže, crvene, na dugim drškama. Kako ih ona uzima nežno i nosi u naručju! A on je opet hvata ispod ruke.

Mora da im priđe. Prešla ih je, okrenula se i osmehnula:

– Gospođice, ja sam vam malopre odnela venčanicu!

– Je li? E, dobro. Jesi li dobila bakšiš?

– Jesam.

– Je li lepa venčanica? – upita verenik.

– Savršena! – odgovara devojčica, sva crvena u licu što je to pita ovaj lepi crnomanjasti muškarac, koji je zaljubljen i dobar, koji nije kao oni mangupi na ulici što neprestano dobacuju. Zadivljeno ga je gledala svojim naivnim, velikim i lepim očima.

Profesorka Nadežda Todorović još je razgovarala sa svojom kućnom pomoćnicom Katom. Gledale su venčanicu.

– U šifonjer ne može da se stavi, dugačka je, izgužvaće se šlep. Neka je na vratima. Ima ovde jedno ekserče. Tako! E, dođe dan da ja moju Anđelku udam – govorila je Kati. – Sad ostajemo ti i ja same. Hoće li ti biti neobično bez Anđelke?

– Hoće, ona je bila tako dobra! A zašto se vi niste udali, gospođice?

– Eto, nisam... Bolje je ovako. Niko mi ne sudi!

– Lepo je imati muža – uzdahnu Kata. I ona je mislila da se uda. Volela je jednog dečka. I on nju, ali je mnogo ljubomoran. Na jednoj igranci hteo je nožem da udari nekog mladića koji je obilazio oko nje i dobacivao joj.

Profesorka Nadežda je sa tugom posmatrala lepu venčanu haljinu. Odlazi Anđelka i ona ostaje sama. Celog života sama!

Jedan auto se zaustavi pred kućom. Posle nekoliko trenutaka ču se zvonce na vratima.

– Kato, trči otvori!

Čula je ženski glas: „Je li gospođica Todorović kod kuće?“

„Ko li je to?“, trže se profesorka i izađe u predsoblje, a tada uzviknu:

– Vido! Otkud ti? Kakvo iznenađenje!

Prijateljice padoše jedna drugoj u zagrljaj.

– Sećaš li se da sam ti kazala: „Kad se Anđelka bude udavala, sigurno dolazim na svadbu.“ Pročitala sam u novinama dan venčanja i odmah se spremila. Zar naše Anđelče da ne vidim kao mladu?!

– O, Vido, mnogo ti hvala što si došla! Mi smo bile kao rod, iako nismo familija, odrasle smo zajedno. Znaš da nas dve nikoga više nemamo i nisi zaboravila Anđelkinu svadbu!

– Ne znam, samo, da li imate mesta u kući za mene. Imam ovde neku rođaku, mogu i kod nje, ali pravo da ti kažem, hoću s tobom da podelim tvoju radost kao što sam i sve tvoje žalosti delila.

– Kod mene ćeš, dabome! Imamo dve sobe. Ne dam ja tebi nikud! Ti si sa mnom delila moje žalosti, a bilo ih je isuviše. Nego hajde u sobu. Kato, unesi kofer. I taj drugi paket.

– Ovo je poklon za moju Anđelku. Veliki pirotski ćilim.

– Kako si pažljiva! Ništa joj lepše nisi mogla kupiti.

– Mislila sam i rešavala se šta da uzmem: htela sam srebrni servis za slatko, ali to ću za mladence. A ćilim je potreban u kući. Ovi pirotski, izdera im nema! Hajde da ga razvijemo. Je l' ti se dopada?

– Izvanredan! Što će se Anđelka obradovati! Nego sedi. Kato, daj slatko! Pristavi kafu.

– Čekaj da vidim tvoj stan. O, kako ste se lepo smestile. Sve sa ukusom, sve ručni rad.

– To je Anđelka radila.

– Lepo bogami, ti si uvek sama išla kroz život, pa si postala profesor i lepo vaspitala Anđelku, svršila je i ona univerzitet. Je l' prava završila?

– Jeste. To je volela, a ja sam je pustila da bira šta hoće. Nisam htela da utičem na nju.

– E, moja Nado! Mnogo si ti prepatila.

– Ne pitaj. Baš maločas doneli Anđelkinu venčanicu, a ja pogledah sliku moje jadne Jelkice. Čini mi se kao da me gleda i raduje se što sam joj kćer očuvala. Nikad neću zaboraviti njene reči na samrti: „Nado, čuvaj mi Anđelku! Ona nikog više u životu nema osim tebe!“ Naše nesreće nigde nema. Dva brata u ratu poginuše, pa za njima i zet. Devetsto osamnaeste dođe ta nesrećna groznica. Mama i Jelka odoše za deset dana. Tek što smo mamu sahranili, a Jelkica umre. A ta kuga, taj grip kosio nas je onako izgladnele! Zašto mi bar Jelkica ne ostade!

Plakala je ona, plakala i Vida.

– Pet grobova! Posle rata nisam više mogla da živim u unutrašnjosti. Sve me podseća na njih. Tražila sam Beograd, dobila premeštaj i sva se posvetila školi i Anđelki. O svom životu nisam ni mislila.

– A mogla si dobro da se udaš. Kako si bila lepa!

– Mogla sam kad mi je bilo vreme, a posle se navikneš da živiš bez muža. Tražili su me i u Beogradu, ali... ako nađem sebi muža, hoće li on voleti Anđelku. Ja sam joj bila i otac i mati. Doživela sam materinsko osećanje vaspitavajući nju. To je bila radost moga života.

– Divna ti je Anđelka. Moja Zorica mi pričala o njoj, bile su jednom zajedno na letovanju. Kaže: „Mama, to je najlepša i najinteligentnija studentkinja.“

– Kad je ja profesorka ne bih dobro vaspitavala, ko bi onda! Nisam htela da ostane zatucana kao naše majke.

– Joj, kad se setim! Ne smeš ni na sokak! Sećaš se kad smo ono šetale pored crkve pa nam prišli oni đaci, a majke nas posle izudarale. Bila sam devojka, al' mi majka svejedno opali šamar.

– Zato se i nisam udala. Zatucavale nas te starinske majke. Te ovo ne smeš, te ono ne smeš... pa mi to ušlo u krv. Onda iznalaziš mane svakome. Ako se našalio s tobom, drzak; ako hoće da te pipne, upropastiće te. Tražile svece od muškaraca! A oni kad vide tako ozbiljne devojke, ratosiljaju ih se! Često me stid da kažem, moja Vido, ostarih u devičanstvu!

– More, ti se još možeš udati kad udaš Anđelku. Zašto da sediš sama? Nađi nekog pa dovedi. Vidi kako ti je lepa kuća. Svaki bi potrčao.

– Potrčao bi da me iskorišćava! Nema više ljubavi za mene. Znaš li koliko mi je godina? Još jedna pa pedeset!

– A niko ne bi kazao da imaš toliko. Bogami, ne bi ti čovek dao više od trideset pet do trideset osam. Zašto ne ofarbaš kosu? Šta će ti te sede? Danas se i devojčiči farbaju.

– Neću! Vidim neke nastavnice u školi farbaju se, ali čim poodraste kosa, izbiju sede. A učenice su špiclovčiči, sve vide, pa ismejavaju nastavnice. Prošlo je moje! Kad sam bila mlada, kad je trebalo da živim, ja sam samo plakala. Da mi ovog deteta nije bilo, izvršila bih samoubistvo!

– Jedva čekam da je vidim. Gde je?

– Izašla sa verenikom da kupi nešto.

– On je sudija? Lep položaj. Odakle je?

– Crnogorac. Fin mladić. Volim što je ozbiljan i patrijarhalan. Podseća me na one naše predratne momke. Ima pojmove o životu kao ja. To su sinovi onih viteških porodica iz Crne Gore.

– Bolje što si takvog našla nego da si je udala za nekog vetropira. Kao što se ja sekiram s mojom Verom. Ti znaš da sam je lepo udala. Inženjer, a ne mogu da se slože. On ima gadnu majku, sve ga podbada protiv snaje. Neće oni moći da nastave život. I to ti je sekiracija. Udali je, miraz dali, a sad da mi se vrati. Podviknem i njoj: „Trpi, i ja sam mnogo štošta pretrpe-la!“ A ona kaže da će da bude činovnica. „To ćeš i biti“, velim, „ako ostaviš muža!“

– Ona je svršila trgovačku akademiju?

– Jeste. Bila je činovnik u Vladinoj banci.

– Tvoj Vlada je vicedirektor? Sigurno mu je dobro.

– Kako da ne. Lepa plata, imamo i veliku kuću, ali me sekira Verin brak. A ova druga je srećna. Zorica se udala za poručnika. I tu smo dali kauciju, ali taj mi je zet mnogo dobar, i vole se. Ni Verin muž ne bi bio rđav da nije njegove majke. Jednom sam se

i s njom dohvatila: „Što se ti, prijо, mešaš u njihov brak? Zašto ga tutkaš: te nije vredna, nije domaćica, rasipa. Mlada je pa će naučiti. Ti, kao svekrva, treba da je poučiš, a ne da je klevetaš kod sina!“ A ima li tvoj zet koga od familije?

– Samo jednog strica, strinu i braću od strica. Ali oni su dobrog stanja.

– I bolje što nema nikog. Meni je dozlogrdila familija moga zeta. Kako se zove?

– Toma Đurović.

– Jesu li se uzeli iz ljubavi?

– On je ludo zaljubljen u nju. Upoznali su se pre godinu dana kod jedne njene drugarice. On je sudija u unutrašnjosti. Dopisivali su se, pa se razvila ljubav, on je dolazio u Beograd i jednog dana je zaprosio.

– Je l' ona radila u sudu?

– Bila je nekoliko meseci pisar kod jednog advokata, ali će sad tražiti sreski sud u kome je i on. Istina, Toma ne želi da ona bude u službi, malo je ljubomoran, ali ona voli. Zašto da i žena ne privredi dok je u mogućnosti. A kad dođu deca, ne mora.

– Samo neka se lepo slažu.

– Sama ga je izabrala i kaže da ga voli. Ona je zatvorena priroda, kao i ja, pa se teško zaljublivala. Mnogo razmišlja. Nije kod nje ona luda ljubav, ume ona pametno da voli. To je bolje.

– Dobra je Anđelka.

– Ja sam joj pružila sve što sam mogla. Lepo govori francuski. Još od osnovne škole išla je u ritmičku školu gospođe Mage Magazinović. Htela sam da joj dam i dobro fizičko vaspitanje, iako je lepo razvijena. Vodila sam je i na putovanja. Njenu invalidu nisam htela da trošim, to joj je mala ušteđevina za nameštaj. Kad se vrate sa svadbenog puta, kupićemo sve. Živele smo od moje plate. Bogu hvala, nismo se mučile, i ona je davala instrukcije kao i ja. U stanu sam dugo držala dve učenice iz unutrašnjosti. Šta ćeš, dovijala sam se. Ni s koje druge strane nisam ništa imala. Ali nas dve duše, pa nam bilo dosta. Nisam se nikad bacala u luksuz, a takva je i Anđelka. Kao drugarice

smo. Sve mi poverava. Nije što je moja sestričina, nego je baš idealna devojka. Ono što vidiš u Beogradu, da se zgraneš. Bar ja znam. Uči školu, a ima ljubavnika. Nekad osuđujem ono starinsko, a nekad i odobravam.

– Jedva čekam da ti vidim zeta. I ti još malo pa baba.

– Šta sam drugo nego baba!

– Kakva baba!

– Istina, ovde u Beogradu i babe se podurjasile.* Sve se to dalo na modu, ondulaciju, farbanje, peglanje lica.

– Ti, Nado, nemaš bora na licu, bogami.

– Nisam imala ni života, pa nemam ni bora!

– Čuti, bar nisi imala sekiracije s mužem. Znaš kako sam ja volela Vladu! Pa ga očekivala iz rata, nikog ni da pogledam tri godine. Sećaš se kako sam čuvala onu spavaću košulju zbog nje-ga. Kad je došao iz rata, on besan, pa strastan... a ja najsrećnija žena. Nije prošla godina dana kad on poče druge da gleda. Ali ja sam bila energična. E, nećeš ti mene varati! Izudaram jednu, raščerupam drugu... Jedna se uvertela oko njega, pa on čisto poludeo, hoće razvod! Ja podgovorim momka i on je dobro isprebija. A njemu očitam: „Eto, kakva ti je! Tuku je ljubavnici, a ti misliš da si jedini!“ Bruka je to bila! A ja drž', ne dam ga, neću razvod. I doteram ga. Brak ti je čitava borba! Sad lepo živimo. Ostao je lolčina, ali vidi da od dobre žene i domaćice nema ništa bolje. Ni ja više nisam ljubomorna... ostario je i smirio se. Pedeset pet mu je. Mi predratne devojke borile smo se za muževe. A moja Verica odmah hoće razvod. Istrošiš se za udaju, a ona traži razvod. Je l' tvoj zet nije tražio miraz?

– On zna da ona nema ni oca, ni miraza. Čini mi se, koliko je voli, uzeo bi je i bez košulje. A ima i ušteđevine, štedljiv je. Reče da će kupiti sebi herncimer,** a ja ću spavaću sobu i trpezariju... Evo ih!

* Podurjasiti se – poludeti. (Prim. ur.)

** Hercimer (nem.) – soba za gospodu, muška soba, odnosno nameštaj za nju. (Prim. ur.)